

گزارش رصد فرهنگی (۴۷)

سیمای کلی جمعیت ایران

گزارش حاضر روند و تحولات جمعیتی کشور ایران را با تأکید بر چالش‌ها و مسائل جمعیتی مورد مطالعه و بررسی قرار داده است. در این مسیر به مهم‌ترین چالش جمعیتی در کشور توجه شده که باروری زیر سطح جانشینی است.

گزارش حاضر، روند و تحولات جمعیتی کشور ایران را با تأکید بر چالش‌ها و مسائل جمعیتی مورد مطالعه و بررسی قرار داده است. در این مسیر به مهم‌ترین چالش جمعیتی در کشور که باروری زیر سطح جانشینی است، توجه شد. همین‌طور که پیش‌تر عنوان شد در راستای پیشگیری از پیامدهای جمعیتی به‌عنوان محصول کاهش باروری به‌ویژه مسائلی از جمله سال‌خوردگی جمعیت، کاهش نیروی کار و رشد منفی جمعیت در اردیبهشت سال ۱۳۹۳ سیاست‌های کلی «جمعیت» براساس بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی و پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام به‌وسیله رهبر معظم انقلاب در چهارده بند ابلاغ شد. در همین راستا قانون جوانی جمعیت در سال ۱۴۰۰ در مجلس شورای اسلامی تصویب شد که هدف اصلی آن رسیدن باروری به سطح جانشینی در کشور هست. در گزارش پیش‌رو، نشان داده شد که تحولات رخ داده در نهاد خانواده در کشور ایران شامل افزایش میانگین سن ازدواج، افزایش تعداد طلاق و کاهش تعداد ازدواج، تأثیر بسزایی در کاهش باروری می‌گذارد. ازدواج یکی از تعیین‌کننده‌های بلافصل باروری محسوب می‌شود و تأثیر مستقیمی بر باروری دارد. تنها مسیری که می‌تواند به فرزندآوری منجر شود ازدواج و تشکیل خانواده است. افزایش سن ازدواج به‌عنوان عاملی مهم و تأثیرگذار بر کاهش باروری در کشورها و عاملی مهم در شکل‌گیری باروری زیر سطح جانشینی است. زنان با تأخیر در ازدواج و فرزندآوری، نسبت به زنانی که فرزندآوری را زودتر آغاز می‌کنند، زمان کمتری برای داشتن فرزند بیشتر دارند، علاوه بر آن کاهش در موالید یک زن به‌عنوان عامل اصلی و مهم کاهش جمعیت محسوب می‌شود. برای مثال اگر میانگین سن در اولین فرزندآوری از ۲۵ به ۳۰ سالگی افزایش یابد، در نهایت اندازه جمعیت، یک‌ونیم برابر کوچک‌تر از زمانی خواهد شد که این تغییر رخ ندهد (گلدشتاین، ۲۰۰۶).

در پیمایشی که مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران با هدف ارزیابی نگرش افراد از اثرگذاری سیاست‌های ترویج فرزندآوری انجام داده است، نتایج بیانگر این است که ۶۰ درصد پاسخ‌گویان معتقدند سیاست‌های فرزندآوری دولت هیچ تأثیری بر فرزندآوری زوجین نخواهد داشت یا تأثیر کمی خواهد داشت. لذا به‌نظر می‌رسد در تدوین سیاست‌های جمعیتی فقط اعمال مشوق‌های اقتصادی به‌تنهایی تأثیرگذار نبوده و توجه ویژه به تغییرات فرهنگی و بسترسازی فرهنگی و هنجارسازی در ارتباط با فرزندآوری از طریق پویش رسانه‌ای، کتاب‌های درسی مدارس، مساجد و غیره... ضروری به‌نظر می‌رسد. رفتار باروری به‌عنوان یک عامل تعیین‌کننده در موضوع نوسان‌های جمعیتی به شکل یک پدیده چندعاملی تبلور می‌یابد که خود دربرگیرنده عوامل بسیار متنوع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، جمعیتی، بیولوژیکی، روان‌شناختی و... بوده که از طریق مکانیسم‌های پیچیده‌ای بر باروری اثر می‌گذارند. از این‌رو شناخت عوامل پیچیده و چندوجهی تأثیرگذار بر رفتار باروری و اتخاذ سیاست‌های متناسب با دیدگاه‌ها و فرهنگ‌های متفاوت در کشور می‌تواند در اجرای سیاست‌های جمعیتی با رویکرد مثبت مؤثر باشد (عباسی و همکاران، ۱۳۹۷؛ ۱۵۵).